

مبانی اقتصاد آموزش عالی

www.ketab.ir

گردآوری و تألیف:

دکتر عماد ملکی نیا
دانش آموخته مدیریت آموزش عالی

دکتر حسین حافظی
استادیار دانشگاه پیام نور

انتشارات شمال پایدار

حق چاپ برای مؤلفان اثر محفوظ است

مرکز پخش: آمل
انتشارات شمال پایدار
۰۱۱-۴۴۲۲۳۳۵۳
۰۱۱-۴۴۲۲۲۷۹۰
صندوق پستی: ۱۳۴

www.shomal-paydar.ir

سرشناسه: حافظلی، حسین، ۱۳۵۸-

عنوان و نام پدیدآور: مبانی اقتصاد آموزش عالی / گردآوری و تألیف حسین حافظلی، عماد ملکی نیا
مشخصات نشر: آمل: موسسه فرهنگی شمال، نشر شمال پایدار، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۲۵۷ ص، مصور، نمودار (بخشی رنگی).

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۴۸-۱۲-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۱۴-۲۱۹.

موضوع: آموزش عالی -- جنبه‌های اقتصادی

موضوع: Education, Higher -- Economic aspects

شناسه افزوده: ملکی نیا، عماد، ۱۳۵۹-

ردمبندی کنگره: ۱۳۹۵ م ۲ ج ۶ / LC ۶۷

ردمبندی ی. ک: ۳۳۸/۴۳۲۷۸

شماره کتبشناسی ملی: ۴۳۶۷۶۶۶

مبانی اقتصاد آموزش عالی

مؤلفان: دکتر حسن حافظلی، دکتر عماد ملکی نیا

ناشر: انتشارات شمال پایدار

چاپ و صحافی: چاپ جلوه شهر

صفحه آرائی: کتیبه

نوبت چاپ: نخست - ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۴۸-۱۲-۹

قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان

سخن‌نشر

از اولین دست‌نوشته‌ها بر الواح گلی تا به امروز که صنعت چاپ گسترده‌گی
اعجاب‌انگیزی یافته است، کتاب مونس و همدم همیشگی انسان و بهترین و
مهمترین عامل انتقال میراث‌های گرانمایی بوده است که با تلاش بی‌وقفه
جوامع گوناگون و تمدن‌های مختلف جامعه بشری فراچنگ آمده است و
چاپ و نشر کتاب و برخورداری از کتابخانه‌ای معتبر جزو افتخارات فرهنگی
هر ملتی محسوب می‌شود.

حتی در چنین عصری که فناوری رایانه‌ای بخش مهمی از این انتقال میراث-
ی فرهنگی را به عهده گرفته است، شأن فرهنگی کتاب همچنان محفوظ
مانده است و به‌مارگان شگفت‌آور بعضی کتاب‌ها در کشورهای مختلف
بیانگر الهی است که مردم با کتاب داشته‌اند و دارند.

مرکز نشر شمار پائیدار، ایستاد به موسسه فرهنگی هنری شمال پایدار، به
عنایت به نقش انکارناپذیر کتاب در تبادل مداوم علم و فرهنگ و هنر نیز
تکلیفی که به عنوان موسسه‌ای فرهنگی داشته است از ابتدای تأسیس از یک
سو با چاپ کتاب‌های دانشگاهی، نیز به‌رغیب استادان گرامی به امر تحقیق
و تألیف، و دسترسی آسان‌تر دانشجویان به متون موردنیاز تلاشی ویژه را
ساماندهی کرده است و از دیگر سو با انتشار کتاب‌هایی درباره مشاهیر و
فرهنگ مازندران نسبت به معرفی و گسترش این فرهنگ کهنسال و عمیق به
تلاشی مضاعف مبادرت کرده است و همواره آماده برای انتشار کتاب‌هایی
است که محققان و اندیشمندان گرامی به ویژه پژوهشگران دانشگاهی در
دست تألیف دارند.

فهرست محتویات

صفحه

عنوان

پیشگفتار

فصل یکم: کلیات اقتصاد آموزش عالی

۱۳	هدف کلی
۱۳	هدف های رفتاری
۱۳	مقدمه
۱۴	جایگاه آموزش در مباحث اقتصادی
۱۶	اقتصاد آموزش عالی
۱۸	اقتصاد فرد آموزش عالی
۱۹	اقتصاد کلان آموزش عالی
۲۰	چرخه اقتصاد آموزش عالی
۲۳	بازار ستاده ها و نهاده های خدمات آموزش عالی
۲۶	جمع بندی
۲۷	پرسش های فصل

فصل دوم: سرمایه انسانی

۳۱	هدف کلی
۳۱	هدف های رفتاری
۳۱	مقدمه
۳۲	سرمایه انسانی
۳۷	سرمایه گذاری انسانی توسط افراد و خانواده ها
۳۸	مخارج آموزشی: مصرف یا سرمایه گذاری؟
۴۱	سرمایه انسانی و رشد و توسعه اقتصادی
۴۵	سرمایه انسانی و تجارت خارجی
۴۷	منتقدان نظریه سرمایه انسانی
۵۴	جمع بندی
۵۷	پرسش های فصل

فصل سوم: هزینه ها و فایده های آموزش عالی

۵۹	هدف کلی
۵۹	هدف های رفتاری
۵۹	مقدمه

۶۰	هزینه‌های آموزش عالی
۶۶	فایده‌های آموزش عالی
۷۵	جمع‌بندی
۷۷	پرسش‌های فصل

فصل چهارم: تقاضا برای آموزش عالی

۸۱	هدف کلی
۸۱	هدف‌های رفتاری
۸۱	مقدمه
۸۳	قانون تقاضا و مقدار تقاضای خدمات آموزش عالی
۸۶	تقاضای افراد برای آموزش عالی
۹۰	بازده اقتصادی سرمایه‌گذاری در آموزش عالی
۹۹	عوامل موثر در تقاضا برای آموزش عالی
۱۰۹	تقاضای اجتماعی برای آموزش عالی
۱۱۲	جمع‌بندی
۱۱۳	پرسش‌های فصل

فصل پنجم: عرضه خدمات آموزش عالی

۱۱۷	هدف کلی
۱۱۷	هدف‌های رفتاری
۱۱۷	مقدمه
۱۱۸	عرضه خدمات آموزش عالی
۱۲۱	قیمت و میزان عرضه خدمات آموزش عالی: قانون عرضه
۱۲۴	جابجایی منحنی عرضه و حرکت روی منحنی عرضه
۱۲۸	از منحنی عرضه یک دانشگاه تا منحنی عرضه بازار آموزش عالی
۱۳۱	جمع‌بندی
۱۳۲	پرسش‌های فصل

فصل ششم: دانشگاه و تولید خدمات آموزش عالی

۱۳۵	هدف کلی
۱۳۵	هدف‌های رفتاری
۱۳۵	مقدمه
۱۳۶	تولید و فناوری تولید خدمات آموزش عالی
۱۳۷	تابع تولید خدمات آموزش عالی
۱۳۸	منحنی امکانات تولید موسسات آموزش عالی
۱۴۱	منحنی تولید یکسان خدمات آموزش عالی

۱۴۳		منحنی هزینه یکسان تولید خدمات آموزش عالی
۱۴۴		سطح بهینه تولید خدمات آموزش عالی در دانشگاه
۱۴۶		جمع‌بندی
۱۴۷		پرسش‌های فصل

فصل هفتم: هزینه تولید خدمات آموزش عالی

۱۵۱		هدف کلی
۱۵۱		هدف‌های رفتاری
۱۵۱		مقدمه
۱۵۶		انواع هزینه‌های متوسط یک دانشگاه
۱۶۱		هزینه‌های واحد در کوتاه‌مدت
۱۶۱		هزینه‌های بلند مدت تولید خدمات آموزشی
۱۶۶		جمع‌بندی
۱۶۷		پرسش‌های فصل

فصل هشتم: آموزش و رشد اقتصادی

۱۷۱		هدف کلی
۱۷۱		هدف‌های رفتاری
۱۷۱		مقدمه
۱۷۲		آموزش و رشد اقتصادی
۱۷۵		سهم آموزش در رشد اقتصادی
۱۷۶		جایگاه آموزش و سرمایه انسانی در نظریه‌های رشد اقتصادی
۱۸۳		مطالعات انجام شده در زمینه آموزش و رشد اقتصادی
۱۸۹		نقش آموزش عالی در توسعه اقتصادی
۱۹۱		چگونگی پشتیبانی آموزش عالی از توسعه اقتصادی
۱۹۳		مبانی نظری مکاتب اقتصادی در رابطه با آموزش عالی
۱۹۵		نقش آموزش عالی در ارتقاء بهره‌وری نیروی انسانی و تشکیل سرمایه انسانی
۱۹۶		چگونگی اندازه‌گیری تأثیر آموزش عالی بر توسعه اقتصادی
۱۹۷		جمع‌بندی
۱۹۹		پرسش‌های فصل

فصل نهم: مالیه آموزش عالی

۲۰۳		هدف کلی
۲۰۳		هدف‌های رفتاری
۲۰۳		مقدمه
۲۰۴		مداخله دولت در اقتصاد
۲۱۰		نظریات مکاتب اقتصادی در مورد نقش دولت در اقتصاد

۲۱۱	مداخله دولت در آموزش از دیدگاه مکاتب اقتصادی
۲۱۴	دلایل مداخله دولت در تامین مالی آموزش عالی
۲۲۲	الگوهای تخصیص منابع به آموزش عالی
۲۳۰	تامین هزینه‌های آموزش عالی: دولت یا متقاضیان
۲۳۲	جمع‌بندی
۲۳۴	پرسش‌های فصل

منابع و مآخذ

۲۳۸	۱. منابع فارسی
۲۴۱	۲. منابع لاتین

واژه‌نامه

۲۴۷	۱. واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۲۵۴	۲. واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

امروزه بر کسی پوشیده نیست که آموزش و به ویژه آموزش عالی نقش بی بدیلی در توسعه و پیشرفت جوامع بشری دارد. به همین دلیل کشورهای جهان در پی ایجاد پیوند بین مأموریت‌ها و برنامه‌های نظام آموزش عالی با برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی در سطح ملی دارند. از طرف دیگر، نیروی انسانی تحصیل کرده در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به عنوان موتور محرکه و مهمترین سرمایه هر جامعه‌ای تلقی می‌گردد. از این رو، بررسی نقش آموزش عالی در توسعه کشورها و همچنین کاربرد روش‌های علم اقتصاد در تخصیص بهینه منابع در درون نظام آموزش عالی، موجب ظهور یک حوزه دانشی تحت عنوان اقتصاد آموزش عالی شده است. لذا کتاب حاضر به منظور تشریح تأثیرات متقابل نظام آموزش عالی و علم اقتصاد بر همدیگر در قالب نه فصل به شرح ذیل تدوین گردیده است:

در فصل یکم؛ روند کلی و مفهوم اقتصاد آموزش عالی و وجوه مختلف آن یعنی اقتصاد خرد آموزش عالی و اقتصاد کلان آموزش عالی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در ادامه فصل، چرخه اقتصاد آموزش عالی تبیین شده است.

در فصل دوم؛ مفهوم سرمایه انسانی، کانایسم‌های سرمایه‌گذاری انسانی توسط افراد و خانواده‌ها مورد واکاوی قرار می‌گیرد. در این فصل، نقش سرمایه انسانی در رشد و توسعه اقتصادی از طریق ارائه شواهد تجربی و نظری مورد بررسی قرار گرفته و رابطه متقابل سرمایه انسانی و تجارت خارجی و همچنین نظریه‌های رقیب سرمایه انسانی توضیح داده خواهد شد.

در فصل سوم؛ به تبیین هزینه‌ها و فایده‌های مستقیم و غیر مستقیم سرمایه‌گذاری دانشجویان و خانواده‌های آنان در آموزش عالی پرداخته می‌شود. **در فصل چهارم؛** تقاضای آموزش عالی مورد بررسی قرار گرفته و عوامل مؤثر در تقاضا برای آموزش عالی مانند: بازده سرمایه‌گذاری، هزینه‌های غیرآموزشی، سن، آینده‌نگری، سلیقه و ذائقه افراد، منافع اقتصادی آموزش عالی در آینده، سطح درآمد و ظرفیت پذیرش دانشگاه‌ها بررسی می‌گردد. **در فصل پنجم؛** عرضه خدمات آموزش عالی و عوامل تأثیرگذار در آن مانند درآمد و هزینه تولید خدمات آموزش عالی مورد بررسی قرار گرفته و مقادیر مختلف عرضه خدمات آموزش عالی توسط دانشگاه‌ها در ارزیابی قیمت‌های متفاوت با استفاده از جدول عرضه نشان داده می‌شود.

در فصل ششم؛ رفتار دانشگاه‌ها که تولیدکننده و عرضه‌کننده خدمات آموزش عالی هستند مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این فصل، مهمترین نهادهای تولید خدمات آموزش عالی مانند؛ سرمایه انسانی (اعضاء هیأت علمی و کارکنان پشتیبانی)، سرمایه مالی (بودجه)، ساختمان‌ها و تجهیزات دانشگاهی

(کلاس درس، آزمایشگاه و کتابخانه) بررسی خواهد شد و امکانات تولید خدمات آموزش عالی توسط دانشگاه‌ها از طریق منحنی امکانات تولید مورد بحث قرار می‌گیرد. در فصل هفتم؛ انواع هزینه‌های دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی مانند هزینه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت و هزینه‌های ثابت، متغیر و متوسط توضیح داده می‌شود.

در **فصل هشتم**؛ رابطه متقابل آموزش و رشد اقتصادی و مسیرهای مختلف تأثیرگذاری آموزش بر رشد و توسعه اقتصادی توضیح داده می‌شود. در این فصل جایگاه آموزش در نظریه‌های رشد اقتصادی مدل‌های رشد برونزا و رشد درونزا بررسی خواهد شد.

در **فصل نهم** نقش دولت در اقتصاد مورد بحث قرار می‌گیرد و عقاید مکاتب مختلف اقتصادی در این باره مورد بررسی قرار خواهد گرفت. همچنین دلایل مداخله دولت در آموزش عالی، تقسیم هزینه‌های آموزش عالی بین دولت و معاضدان و الگوها راهکارهای تأمین مالی آموزش عالی بررسی خواهد شد. از آنجا که کتاب حاضر، کوششی است برای تشریح و تبیین تأثیرات متقابل آموزش عالی و علم اقتصاد بر یکدیگر. لذا مطالعه آن برای دانشجویان رشته علوم تربیتی (گرایش‌های مدیریت آموزشی، مدیریت آموزش عالی، اقتصاد آموزشی عالی و...) و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی ایران (مدیران وزارت علوم تحقیقات و فناوری؛ مدیران ارشد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و...) مناسب است.

در پایان خاطر نشان می‌سازد که علی‌رغم تلاش‌های فراوان و دقت زیاد صورت گرفته جهت تدوین چاپ این کتاب، ممکن است نکاتی وجود داشته باشد که به ناچار آن را بهبود بخشید. امید است همکاران عزیز و دانشجویان محترمی که این کتاب را مورد استفاده قرار می‌دهند با ارسال و ارائه نظرات ارزشمند خود، نویسندگان را نسبت به این نکات آگاه سازند. ضمناً از مدیران مشاوران و مال پایدار سرکار خانم لطفی و خانم نائیجی در طراحی و صفحه‌آرایی کتاب کمال تشکر را داریم.

دکتر عماد ملکینیا

دانش‌آموخته مدیریت آموزش عالی

(e_malekinia@ut.ac.ir)

دکتر حسین حافظی

استادیار دانشگاه پیام‌نور

(h.hafezi@pnu.ac.ir)